

Fig. 1. Kirken set fra syd. KdeFL fot. 1990. - *The church seen from the south.*

SPORUP KIRKE

GJERN HERRED

Kirken nævnes først ved middelalderens slutning, da den 1524¹ til den såkaldte landehjælp ydede 20 mark, dvs. det beløb, der betaltes af herredets mest velhavende kirker.

Ved reformationen er kirken antagelig overgået til kronen, hvilket dog ikke er bevidnet før 1661.² Juleaftensdag samme år³ blev hovedparten af kirkens indtægter i forbindelse med statens gældssanering efter svenskekrigene overdraget med tilbagekøbsret til en af kongens vinleverandører, Christian Fischer (jfr. altertavle og prædikestol), der nogle år efter erhvervede slottet i Silkeborg⁴ (jfr. Linå, s. 3267). Fischer fik vist ikke kirketienden og patronatsretten, der engang før 1675 øjensynlig blev overdraget greven på Frijsenborg⁵ (jfr. tåben begravelse).

1722 tilbagekøbte kongen af en af Christian Fischers slægtninge, Anna Fischer, enke efter kammerassessor Peder Rasmussen Lihme (Farregård), hendes indtægter af kirken, og 1724 generhvervedes kirketi-

enden fra greven på Frijsenborg.⁶ Disse transaktioner førte frem til kirkens indlemmelse i Skanderborg rytterdistrikt, hvor den ved auktionen over distriktets ejendomme ved nedlæggelsen 1767,⁷ sammen med et par andre kirker i herredet (jfr. Skorup, s. 3369 og Søby, s. 3525), tilkendtes Mogens Blach Bering. Denne betalte imidlertid ikke for sine erhvervelser, og 1770⁸ solgtes også Sporup kirke til etatsråd H. H. de Lichtenberg sammen med Søbygård (i nabosognet).

Da Erhard Wedel-Friis 1779⁹ købte Søbygård, fulgte Sporup kirke med og forblev under Frijsenborg, indtil den overgik til selveje 1. juli 1921.

Sognet er *anneks* til Røgen og har været det i hvert fald siden 1567,¹⁰ da der omtales en øde præstegård. Sandsynligvis er ordningen dog ikke ældre end reformationen.

En *runesten*,¹¹ der 1966 blev fremdraget under gulvet i skibets sydside, er opstillet i våbenhuset.

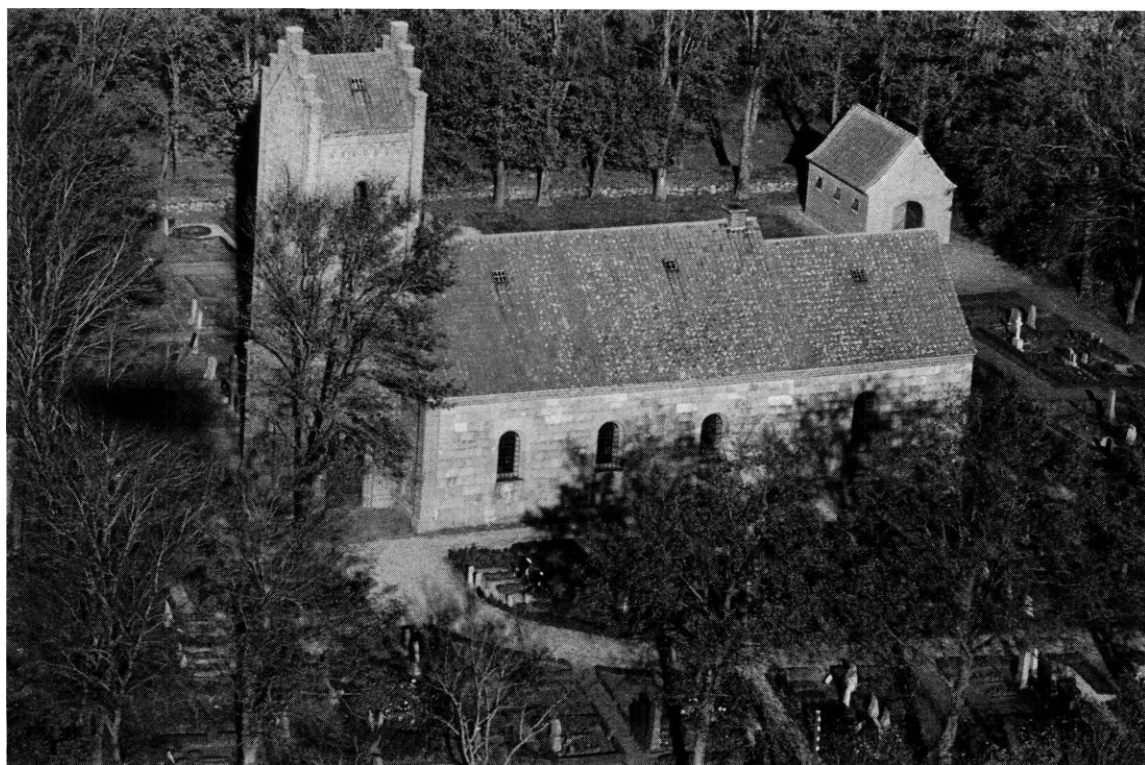

Fig. 2. Kirken set fra sydvest. Aalborg luftfoto o. 1950. Det kgl. Bibliotek. - *The church seen from the south-west.*

Kirken ligger ret centralt i sit sogn, i et kuperet landskab syd for Gjern å, mellem Gjelbæk og et vandløb, der afvander et større engområde syd-øst for kirken. Beliggenheden er markant uden at være dominerende. Øst for kirkegården ligger Sporupgård, ellers er der langt til anden bebyggelse.¹² Farre er sognets store landsby, der befinder sig omkring halvanden kilometer væk (jfr. fig. 33). Situationen medfører, at kirken undertiden benævnes Farre kirke.

Den ret store *kirkegård*, der nærmest er rektangulær og ikke synes udvidet, *hegnes* på alle sider af stengærder; i øst er indersiden en græsklædt skråning. Diget, der nævnes første gang 1803,¹³ er siden udbedret og sat om adskillige gange.

Indgangene udgøres af to nyere, tofløjede, hvidmalede stakitlåger i østsiden og en lille tremmelåge i vestre dige, i flugt med kirkens sydside. Da port og låger 1733¹³ nævnes første gang, fandtes de(n) ligeledes i det østre hegn,

men var »nedfalden«. Der omtales jævnligt reparationer, og 1868¹⁴ overførtes to jernfløje fra den nærliggende Lading kirke, der også hørte under Frijsenborg (jfr. s. 1848). Den vestre låge, der kan have stået i forbindelse med en forlængst forsvunden kirkesti, havde 1839¹⁵ et »skur« (afdækning), der ønskedes fæstnet; det er muligvis denne låge, der 1866¹⁴ flyttedes samtidig med en omlægning af 92 favne stendige.

Bygninger. I skellet på østsidens sydligste strækning står et teglhængt, valmet hus, der mod kirkegården er rejst af brudstensmur, i øvrigt af røde mursten. Efter ombygninger 1966 (ved Aksel Skov og Aage Kristensen) og 1989 (ved J. Harding Carlsen, Langå) rummer bygningen toiletter, redskaber, fyr og lign. Ved opførelsen 1892,¹⁶ der iværksattes på sogneboernes initiativ og under kirkeeejerens genstridige medvirken, var huset indrettet med hestestald og et lokale, der senest benyttedes bl.a. til konfirmandundervisning. Et teglhængt ligkapel i

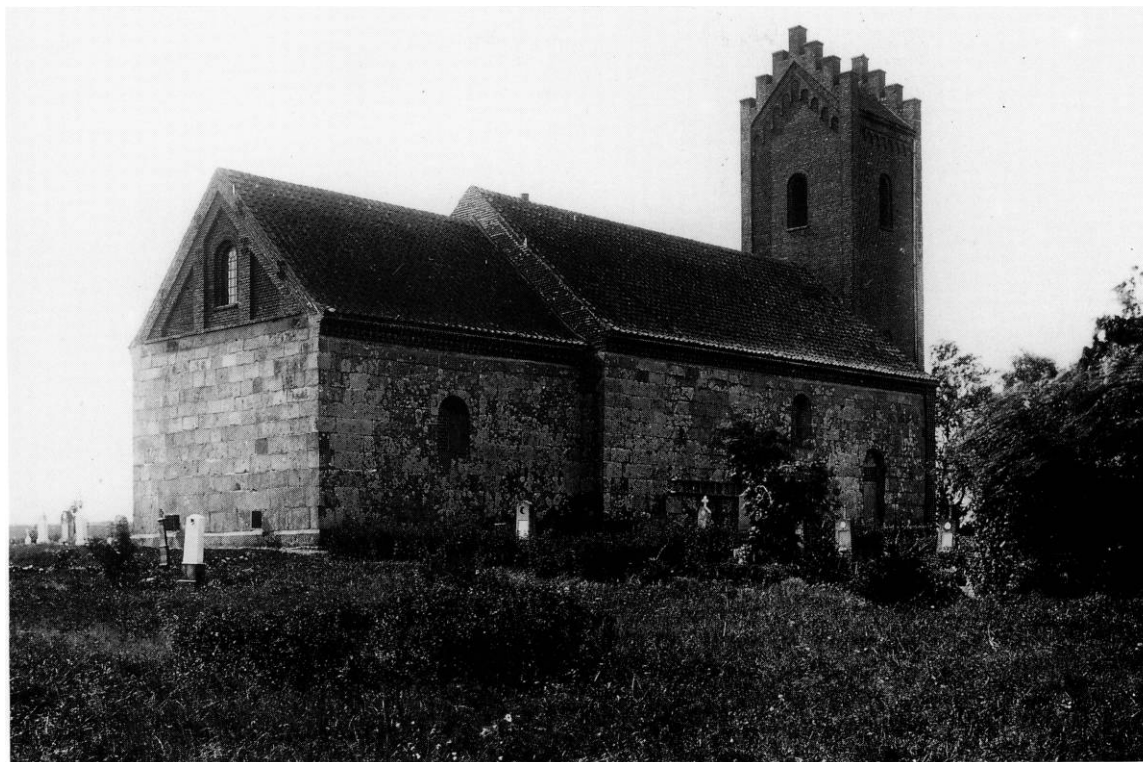

Fig. 3. Kirken set fra nordøst. C. Neergaard fot. 1896. - *The church seen from the north-east.*

blank mur af røde sten på kirkegårdens nord-østre afsnit er opført 1935,¹⁷ vistnok efter tegning af Viggo Norn.

Langs digernes indersider, undtagen i syd, står store elmetræer; i vest suppleret med tjørnehæk. Urnegrave og afsnit for anonyme anlagt 1987 ved ligkapellet. 1863 henlå kirkegården i »usømmelig stand«, men blev bragt i orden på forskellig måde samtidig med kirkens nedenævnte hovedstandsættelse 1865-67 og i årene derefter; 1877 sattes popler og året efter hvidtjørn. 1908 etableredes et brolagt *fortov* omkring kirken,¹⁴ udbedret ved restaureringen 1966.

Mens klokken var til reparation 1920 (s. 3587), ophængtes en mindre midlertidigt i *†»stativ«* på kirkegården.

BYGNING

Kirken består af kor og skib, der må være opført i tiden omkring år 1200, og hvor der ved mid-

delalderens slutning er indbygget hvælv. 1865-67 er i vest tilføjet et tårn, der dels afløste en antagelig nyere *†*tagrytter, dels fungerer som forhal og i denne egenskab har erstattet et *†*våbenhus af bindingsværk. Orienteringen har en mindre afvigelse mod syd.¹⁸

I plandispositionen er bygningens oprindelige afsnit, kor og skib, beslægtet med en hovedpart af herredets kirker: Koret er omtrent kvadratisk, og skibets indvendige bredde forholder sig til længden som 1 til $\sqrt{3}$, hvilket er ensbetydende med, at rummets rektangel kan være bestemt ved hjælp af geometrien i et indvielseskors.¹⁹

Murene er på en skråkantsokkel rejst af veltilhugne granitkvadre. Facadernes originale fremtræden kan vanskeligt iagttages efter omsætninger og udbedringer i tidens løb, navnlig ved ombygningen 1865-67. Uldall har noteret, at bagmurene, der i dag dækkes af et glat pudslag, er udført af marksten. En række enkeltheder er dog sat med kvadre. Til trods for at kun få og

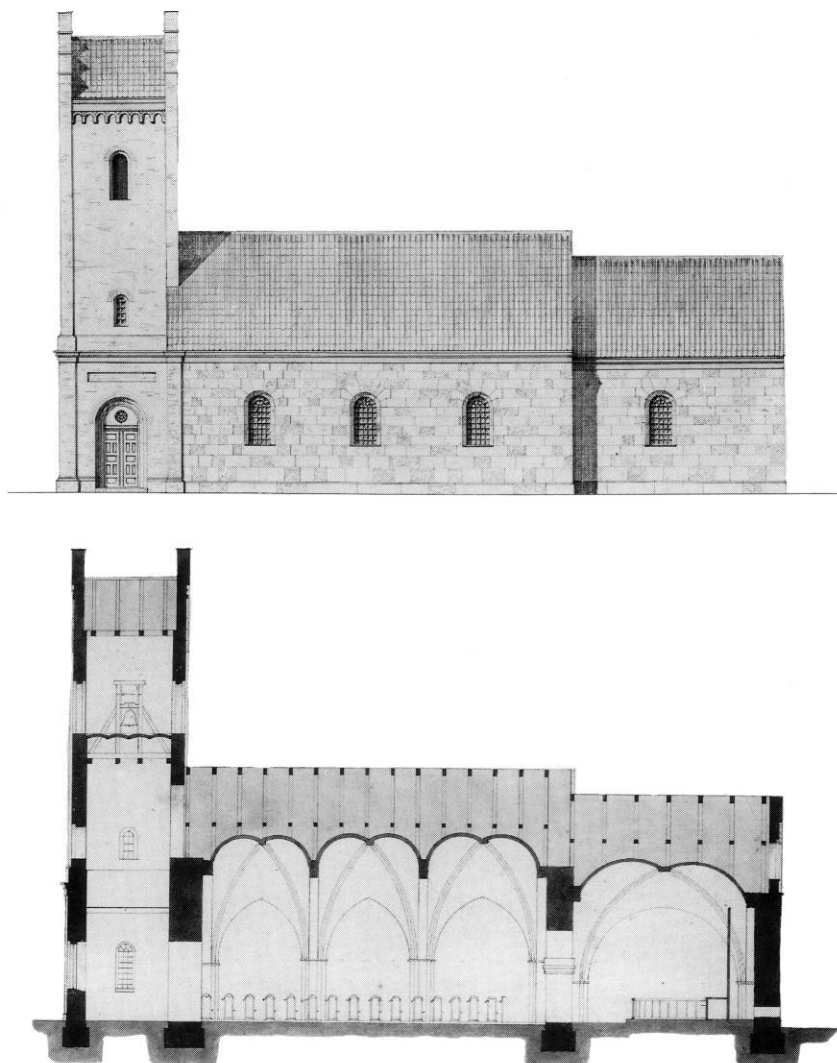

Fig. 4. Sydfacade og længdesnit 1:300, tegnet af Carl Kiilsgaard 1890. Frijsenborg godsarkiv, Hammel. – *Elevation of the south side and longitudinal section.*

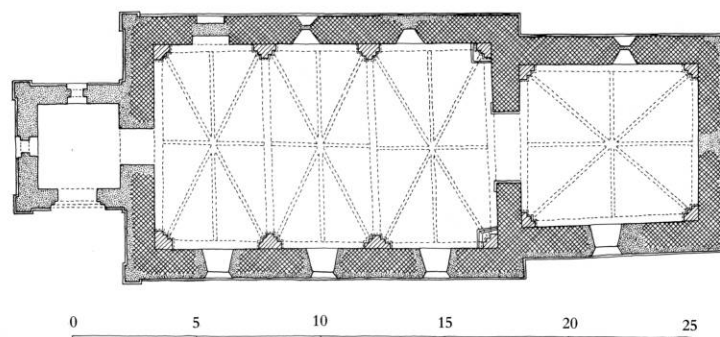

Fig. 5. Grundplan 1:300, tegnet af KdeFL 1990 efter Aksel Skov 1964. Størrelse og nærmere placering af $\uparrow$ våbenhus (s. 3575) på kirkens sydside kendes ikke. – *Ground-plan.*

Fig. 6. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1990. - *The church seen from the south-east.*

spredte rester nu vidner om den oprindelige helhed, får man indtrykket af, at den middelstore kirke i sin tidligste skikkelse har været en temmelig forfinet og gennemført repræsentant for østjysk kvaderstensbyggeri.

Døre og vinduer. Nordre portal er tilmuret, men ses på begge murens sider som niche. Udvendig (fig. 3) er den rektangulære åbning (277 (over sokkel) x 113 cm) overdækket med en rødbrun, rektangulær overligger (84x164 cm) med en halvcirkulær fordybning, der kroner indgangshullet. Indvendig er siderne i den 143 cm brede åbning sat med kvadre.

Den søndre dør, der forsvandt ved kirkens nedennævnte ombygning i 1860'erne, har utvivlsomt siddet over for norddøren, dvs. bemærkelsesværdigt vestligt. Sandsynligheden taler for, at nogle *hjørnekvadre med en kraftig vulst (fig. 10 og s. 3266, fig. 3B), der befinder sig ved gården øst for kirken, hidrører fra denne indgangs udvendige side. I så fald har rundbuens vulst ikke, som det f.eks. er tilfældet ved Ham-

mel kirkes nordportal (s. 3447) været hugget i én overliggerblok, men derimod været udført på stikkets kileformede kvadre. Åbningens udvendige bredde har været omkring 130 cm (jfr. fig. 11).

Ingen oprindelige vinduer er i brug, men i kirkens nordside registreres tre, tilmurede. Indvendig har alle kvadersatte sider, og i hvert fald i koret, hvor åbningen måler 145x100 cm, er overliggeren i behold. Den er rektangulær med runde hjørner foroven. I skibet står det vestre af de to vinduer som niche til begge sider; den indre åbning er i vægplanet 183x115 cm, den ydre, der har rektangulær overligger, 165x100 cm.²⁰

I det *indre* er den kvadersatte korbue, som synet 1884¹⁷ ønskede rensat for hvidtekalk, bevaret med sine ensartet profilerede sokler og kragbånd (fig. 9 og s. 3266, fig. 3A); åbningen indtager en trediedel af triumfvæggens længde.

Ændringer. Det må være i middelalderens seneste fase (jfr. †kalkmalerier), at der i kor og skib blev indbygget otte delte halvtstenshvælve. I

Fig. 7. Profileret hjørnekvader (s. 3574). KdeFL fot. 1966. - Moulded comer ashlar, original position unknown.

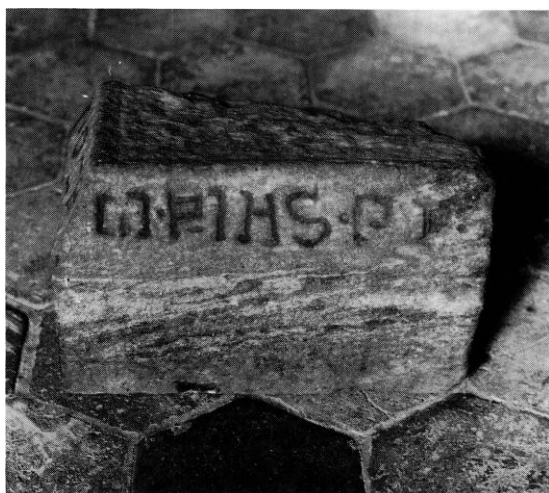

Fig. 8. Profileret hjørnekvader med optrukne bogstaver (s. 3574). KdeFL fot. 1990. - Moulded corner ashlar, original position unknown.

Fig. 9. Korbuens sokkel i nordsiden (s.3573). NE fot. 1990. - The plinth in the chancel arch (north side).

begge bygningsafsnit er udformningen ensartet, hvorfor man vil formode, at det temmelig omfattende arbejde er gennemført stort set på samme tid. Korets hvælv og de tre fag i skibet bæres på sædvanlig måde af falsede hjørne- og vægpiller, hvor ribber og buer udspringer over enkle kragbånd, udført med et skifte, der er af-faset foroven og forneden. Udformningen med otte ribber har, navnlig i den oprindelige, dekorerede tilstand været af en rigere virkning end de sædvanlige krydshvælv. Ved tredelingen i skibet har man undgået at blokere vinduerne.

Antagelig i sammenhæng med overhvælvningen er der i hvert fald på koret muret $\dagger$ kamme eller $\dagger$ kamtakker, som fornyedes 1730.²¹

Ved foden af hver af skibets østre hjørnepiller er en muret opbygning, der synes at angive eksistensen af $\dagger$ sidealtre på den tid, da hvælvet blev indbygget. Udformningen af begge blokke er dog så regulær og ensartet, at der på et eller andet senere tidspunkt, muligvis ved den nedennævnte ombygning 1865-67, må være foretaget ændringer. I den nordre blok indgår en hjørnekvader med en profilering (s. 3266, fig. 3C), der svarer til den på koråbningens sokkel. På hulke-len er placeret en indskrift, der forløber over begge stenens tildannede sider og er udført med lidet regelrette majuskler (fig. 7): F I . H M E N/+ I C. En tilsvarende kvader ligger i våbenhuset, hvortil den blev flyttet fra vestre kirke-gårdsside 1966. På denne stens to sider er med lignende bogstaver skrevet (fig. 8): N O C A / I H . P I H S . P T . Utvivlsomt hører de to sten sammen, men indskriften er næppe komplet. Hjørneblokkenes oprindelige anvendelse kan ikke påvises i kirken, og det synes ikke muligt at oversætte deres indskrifter, der læses med den største usikkerhed, og som tilsyneladende indeholder forkortelser.²²

Eftermiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Forud for den nedennævnte ombygning 1865-67 var der et spir på skibets tagryg og et våbenhus foran syddøren. $\dagger$ Spiret var af bindingsværk og sad formentlig over kirkens vestre ende. Det fremgår af kirkejerens plan af 1862 for reparation af kirkerne under Frijsenborg, at ønsket om at erstatte spiret med et tårn var den væsentligste

Fig. 10. Profilerede *hjørnekvadre, antagelig fra stik over kirkens sydportal, nu på Sporupgård (s. 3573). KdeFL 1990. - Moulded ashlars, probably from the south portal of the church.

foranledning til kirkens påfølgende ombygning. Spiret havde spåntag, som synet 1835¹⁵ ønskede tjæret. Reparationer 1814²³ og 1841¹⁵ af henholdsvis tømmerværket ved klokken og beklædning under samme angår formentlig tagrytteren. Når der derimod 1616²⁴ bl.a. tales om muren på søndre og vestre hjørner af tårnet og 1734²¹ hentydes til en begravelse i tårnet (jfr. s. 3587), bliver det et spørgsmål, om tagrytteren har afløst et muret *†tårn*, således som det f.eks. er tilfældet i Stilling (s. 2948).

Et *†våbenhus* omtales første gang 1616,²⁴ da dets tag trængte til reparation. I tiden frem til nedrivningen nævnes det nogle gange i anledning af gængse mangler. Det fremgår f.eks. 1715,¹³ at bygningen var teglhængt, og Uldall har noteret, at den lå foran kirkens sydportal, men størrelse og nærmere placering kendes ikke.

Vedligeholdelse efter reformationen. Kirkebygningen nævnes første gang 1617,²⁵ da dens tilstand var dårlig, og samtidig var uheldigvis dens midler kun halvt så store som behovet. I Torstenssonfejden i 1640'erne og atter i 1650'erne hærgedes sognet af krigsfolk,²⁶ hvilket også må have gået ud over kirken, der 1650²⁷ karakteriseredes som brøstfældig. Synet 1676/77 efter Mogens Friis' død kunne notere, at kirken for-

nylig var blevet repareret på mur og tag. Efter istandsættelse 1702¹³ »kunne kirken stå for et helt syn«. Siden nævnes uden nærmere omstændigheder adskillige reparationer, og kirkens tilstand har øjensynlig overvejende været god, indtil det 1861¹⁵ blev anført i synsprotokollen, at den trængte til en hovedreparation.

En sådan generalistsættelse eller snarere en *ombygning* gennemførtes da 1865-67, ifølge den af kirkeejeren lagte plan. Man indledte i vest med tårnets opførelse, efter at tagrytteren var fjernet. Hovedparten af arbejdet gennemførtes 1866, og i dette år beløb de samlede udgifter sig til 5900 rdl. Som ved Frijsenborgs øvrige kirkeistsættelser i denne periode var det Christen Kiilsgaard, der havde ledelsen.²⁸

Ud over tårnet, hvis grundetage fungerer som forhal²⁹ og også på andre måder er næsten identisk med det lidt ældre i Gjern (s. 3324) og det samtidige i Vitten (s. 1789), havde ombygningen følgende hovedposter: Omsætning affacaderne kvaderværk, herunder fjernelse af sydportalen efter nedrivning af det ovenfor omtalte *†våbenhus*, forhøjelse af kor og skib ved påmuring i røde sten i blank mur indbefattende profileret gesims.³⁰ I tilslutning hertil udførtes nye taggavle på skib og kor, mens hele vestgavlen

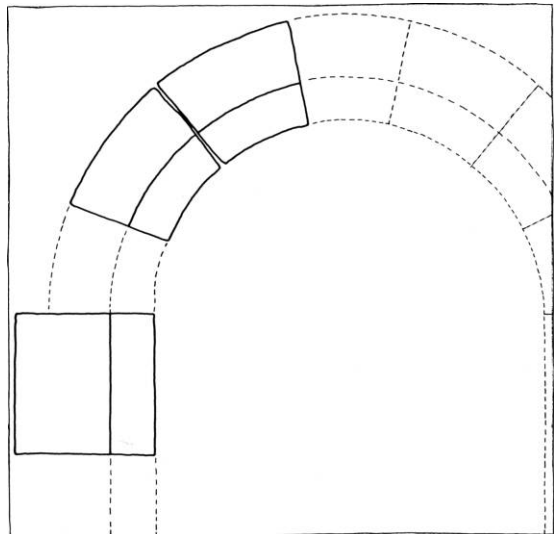

Fig. 11. Skematisk forslag til anbringelse af de tre profilerede *hjørnekvadre (s. 3573, jfr. fig. 10), 1:25. KdeFL 1990. - Suggested position of the moulded ashlars, cf. fig. 10.

Fig. 12. Indre, set mod øst. NE fot. 1990. - *Interior to the east.*

fik ny beklædning og hjørnelisener i rød tegl i samklang med tårnets arkitektoniske udformning. Tagværkerne fornyedes i en konstruktion, der var en forbedring af den, der var anvendt ved Haldum kirke (s. 1803, jfr. s. 3412). Videre lukkedes de ældre vinduer i nordsiden, og der indsattes nye i syd, hvorved kirkerummet fik sin nuværende, ensidige belysning. Endelig lagdes nye gulve med fliser fra Frysensdal teglværk.

Bortset fra ændringer i gulvmateriale stod kirken herefter næsten urørt i 100 år, indtil Aksel Skov og Aage Kristensen 1966 ledede en behersket renovering. Ved denne lejlighed hvidtedes hvælpillerne, og vinduernes sålbænke erstattedes med kobberplade.

Gulvene nævnes første gang 1676/77,³¹ da det foran alteret var næsten »øde«. 1812²³ var korgulvet sunket over en begravelse (s. 3588), og

samtidig skulle der lægges nye mursten i skibets sydside. Som nævnt ovenfor lagdes der ved ombygningen 1865-67 teglfliser overalt. 1896¹⁵ afløstes de i koret uden for altersranken af den type støbte, oftest røde og hvide cementfliser, der på egnen benævnes Silkeborgfliser. I 1920'erne¹⁷ lagdes trægulve under bænke i begge sider af skibet. Ved istandsættelsen 1966 etableredes teglgulv af sekskantede fliser, delvis under genanvendelse af gamle, og samtidig fornyedes stolestadernes plankegulv.

Vinduer nævnes første gang 1730,²¹ da synet ønskede det i korets sydside repareret. 1826¹⁵ skulle det gamle vindue ved prædikestolen fornyes. Som ovenfor nævnt blev de eksisterende, rundbuede, til begge sider smigede vinduesåbninger med stel fra Smiths jernstøberi i Randers udført 1865-67.

Fig. 13. Indre, set mod vest. NE fot. 1990. - *Interior to the west.*

Tagmaterialet omtales første gang 1616,²⁴ da det nævnes, at der på begge sider af kirken var afblæst bly; 1715¹³ manglede der tagsten. Siden har tilsyneladende alle tage, inklusiv $\dagger$ våbenhusets, været teglhængte, når bortses fra $\dagger$ spirets tjærede spån. *Tagværkerne* er affyr og går tilbage til ombygningen 1865-67.

Varme. Efter synets ønske opsattes 1882 en $\dagger$ kakkelovn midt på skibets nordside, men nogle år efter flyttedes den til det nordøstre hjørne, hvor der blev opmuret en skorsten.¹⁵ 1918¹⁷ blev ovnen vist fornyet, og senere installeredes en $\dagger$ kalorifer, der 1966 afløstes af centralvarmeanlæg med fyr i den samtidigt nyindrettede staldbygning på kirkegården. Elektricitet indlagt 1939.

Kirken står i dag teglhængt og i blank mur. Vægge og hvælv er hvidkalkede, loftet i våbenhuset er strågult med gråbrune bjælker.

($\dagger$)KALKMALERIER

1896¹⁵ konstaterede man spor af kalkmalerier på hvælvrubberne, der fire år senere¹⁶ rensedes for hvidtekalk, hvorefter maleren P. Rahbek dekorerede hvælvingerne i stil med egnens vanlige, sengotiske udsmykning.¹⁴ Da murerne samtidig i koret havde »afdækket« to figurer, fik Rahbek efter ansøgning tilladelse til »at opfriske« disse, der endnu står fremme.³²

På korhvælvets østkapper er i *1500rnes begyndelse* malet to modstillede dyr, en *enhjørning* (i nord) og en *løve* (i syd) (fig. 16-17), der efter Rahbeks overmaling og senere gentagne afrensninger nu står ret utydelige. Dyrene synes at springe (fjendtligt) mod hinanden³³ i overensstemmelse med deres symbolske betydning, Kristus i skikkelse af en enhjørning i kamp med

Fig. 14. †Kalkmalet djævleagtig figur på nordsiden af gjordbue i skibet (s. 3578). Erik Skov fot. 1966. - †Mural of a devil-like figure on the north side of the nave's transverse arch.

djævelen, symboliseret af løven.³⁴ Fabeldyret enhjørningen er som sædvanlig fremstillet med hestehoved og snoet pandehorn, plettet krop, klove og løvehale. Løven har stor manke, slank krop og hale med stor dusk. Begge er malet og kontureret med rødbrun farve.

På buen nedenunder ses rester af en krydsende halvbuefrise i skiftevis rødbrunt og sort og på nordøstre ribbe en enkelt sparrestreg endende i spinkelt trekløverblad.

†Kalkmalerier. Ved restaureringen 1966 fandt man på undersiden af to gjordbuer i skibets nordside samt på sydsidens østligste en stående, menneskelignende *djævlefigur* (fig. 14), antagelig samtidig med de ovenfor omtalte dyr. Rester af bølgeranker afdækkedes foroven i lysningen af det østligste vindue i korets nordside samt på nordre skjoldbue i skibets vestfag. Alt atter overkalket.

INVENTAR

Oversigt. En romansk døbefont med løvefigurer er alene om at repræsentere det førreformatoriske inventar. Fra tiden omkring 1600 er bevaret nogle alterstager samt en af de i øvrigt sjældent forekommende lysearme, muligvis et nordtysk importstykke. Dominerende i kirkerummet er den barokke altertavle og prædikestol, 1676-77 udført af samme billedskærer og skænket af den velstående Glückstadt-vinhandler og kongelige mundskænk Christian Fischer til Silkeborg slot og hans hustru Mette Harder. Støleværket er tilkommet efter en hovedrestaurering 1866; en efterfølgende mørk egetræsmaling af alt inventaret er ved sidste istandsættelse til dels afløst af en lys egetræsfarve.

Alterbordet er nu blot et *renæssancepanel* (fig. 15), fra 1600rne, afferniseret eg, delvis fornyet 1890. Den oprindelige forside har fire rektangulære fyldinger i tætprofileret rammeværk. Fyldingerne er prydet med et rudemønster dannet af indslåede huljernshalvcirkler, en lille inden for en større, og udført på grundlag af en fortegning af indridsede, krydsede linier. 1890¹⁴ har snedker Würtz »restaureret« bordet ved at til sætte ny bordplade, top-, hjørne- og fodlister samt endestykker svarende til forsiden.

Fig. 15. Udsnit af alterbordspanel fra 1600rne (s. 3578). NE fot. 1990. - Detail of 17th-century panel on the altar frontal.

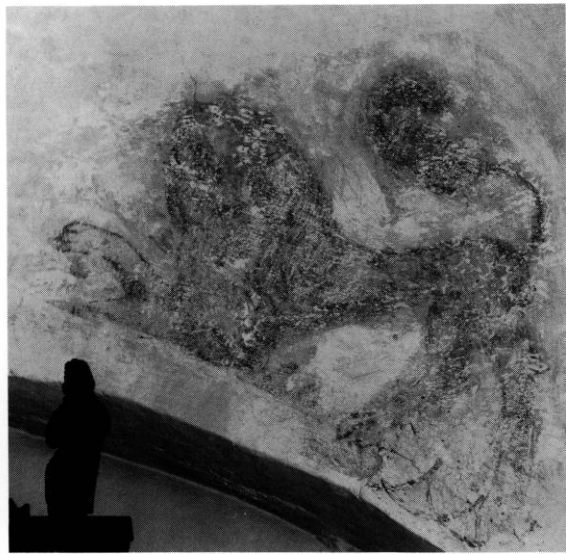

Fig. 16-17. Kalkmalerier fra 1500rnes begyndelse. Enhjørning og løve, på korhvælvets østskappe (s. 3577). NE fot. 1990. - *Mural paintings from the beginning of the 16th century showing a unicorn and a lion on the east cell of the chancel vault.*

†Sidealterborde, se s. 3574.

†*Alterklæder.* 1734 nævnes et »næsten ubrugeligt« alterklæde, måske det der 1739/40³⁵ karakteriseredes som »et gammelt, broget kartunsklæde«. ³⁶ Før 1766³⁷ var det udskiftet med et rødt klæde af fløjel med sølvgaloner. 1842¹⁵ anskaffede »hr. greven« (Frijs) et nyt. 1862 fik Schou i Hammel syløn for et klæde, der 1884 erstattedes af et andet syet af Sofia Landmark.¹⁴

Altartavlen (fig. 18), er ifølge en nu forsvundet, malet indskrift foræret 1677, sammen med prædikestolen, af den tidligere kongelige mundskænk Christian Fischer til Silkeborg, død 1677, og hans enke Mette Harder. Den er udført af den billedskærer, som samme år leverede den nært beslægtede tavle til Skannerup kirke (s. 3357). Dens opbygning, motivvalg og plumpe skæremåde er ganske tilsvarende, afvigelserne få. Postamentfremspringene har relieffer af Bebudelsen, i nord, og (antagelig) Hyrdernes tilbedelse (fig. 20), i syd. I det fordybede storfelt er en fremstilling af Nadveren, i topfeltet en Korsfæstelsesgruppe, der over en pærestavgesims krones af den opstandne Kristus (nu uden sejrsmåne) stående på graven mellem to liggende soldater med sværd og skjolde.

Foroven i storfeltet ses et englehoved mellem symboler for Kristi offerdød, pelikanen, der nærer ungerne med blodet fra sit bryst, og fugl Fønix, der rejser sig fra sin flammende rede. De stående kvindefigurer,³⁸ der flankerer opstandelsesscenen og støttes af storvingernes kvindehoveder, har formentlig oprindelig holdt lidelsesredskaber, men er nu udstyret med kors, blomsterkviste etc. De fire evangelister, beretterne om Kristi liv og død som vist på tavlen, står som friskårne figurer med deres tegn foran sidefelterne, der flankerer stor- og topfelt, henholdsvis Mattæus (i nord), Johannes (i syd) og Markus og Lukas. Barokke øreflipvolutter pryder både sidefelternes kartoucher foroven samt begge sæt vinger. Disse har desuden frugtgurlander, på topvingerne ophængt i flaben på et havhesteagtigt dyr, på storvingerne i munden på en stor fantasimaske (fig. 19). Et kraftigt fremspringende kvindehoved danner her konsol for to af de førnævnte kvindefigurer.

Ud for krongesimsen er fæstnet to plader med givernes reliefskårne våbener (fig. 24), begge med skriftbånd med reliefskårne versaler, i nord: »Cristian F«, hvis efterfølgende bogstaver »is/k/er« er anbragt rundt om hans borgerlige

Fig. 18. Altertavle skænket 1677 af kgl. mundskænk Christian Fischer til Silkeborg og hans enke Mette Harder (s. 3579). NE fot. 1990. - Altar-piece donated in 1677 by Mette Harder, widow of the royal cupbearer Christian Fischer of Silkeborg Castle.

våben, fasbindernes og vinhandlernes fælles lavsmærke, en passer over en kniv,³⁹ oven over en frontalvendt havfrue;⁴⁰ hjelmtegnet er et bæger, der henviser til hans titel afkongelig mundskænk. I syd, på skriftbåndet: »Met Harde« under en løve i profil, omgivet af krydsende grene, hjelmtegnet tilsvarende. Det er bemærkelsesværdigt, at Mette Harders mærke er ændret i forhold til det ca. et år ældre, nedenfor omtalte. I altertavlens nu plane fodfelt er 1897⁴¹ indsat en plade, overført fra prædikestolen, med ægteparrets initialer »CF« og »MH« over deres sammenstillede våbener (fig. 27). Flere detaljer er afvigende, således er Fiskers havfrue her vist i profil, og hans hustrus mærke og hjelmtegn et ganske andet end hendes ovenfor nævnte, en fugl med et blad i næbbet (duen med oliegren?) under en perlestikkernål (?), der muligvis refererer til hendes far, Claus Harder, der var Frederik III.s hofperlestikker.⁴²

Altertavlen står nu helt afrenset for farver og blot ferniseret, men har efter al sandsynlighed oprindelig været bemalet. Søren Abildgaard, der besøgte kirken 1771, beretter, at der da på altertavlen fandtes en *†*indskrift (antagelig malet i fodfeltet): »Gud til Ære oc Kierken til Fornødenhed hafver salig Christian Fisker til Selkebore oc hans efterleffverske Mette Harders foreret dene Altertafvel oc prædicstol 1677.« Denne indskrift har ifølge en ikke nærmere dokumenteret meddelelse fra o. 1900 været overmalet to gange med nadverordene fra »1. Cor. 11,26«,¹⁶ refererende til tavlens nadverfremstilling. - Om tavlens staffing i øvrigt meddeler kilderne, at den 1830¹⁵ blev malet, og at maler C. Andersen 1887 gav den en mørk egetræsmaling med bronzestaffering. - 1866 blev tavlen flyttet,¹⁴ antagelig lidt frem fra østvæggen.

†*Træfigur*. Uldall skriver 1871, at der før 1865 ved den tilmurede, nordlige indgang stod »et gammelt træbillede med hjelm og harnisk på«; det lå da på loftet og var meget forfaldent. Det har muligvis drejet sig om en helgenfigur (S. Mauritius, S. Jørgen?) fra en *†*(side)altertavle. 1872 havde arkitekt Kiilsgaard hentet figuren til grevinden på Frijsenborg.¹⁴ Her er den nu for-gæves eftersøgt.⁴³

Fig. 19. Storvinge fra altertavlen, 1677, jfr. fig. 18 (s. 3579). NE fot. 1990. - *One wing of the altar-piece, 1677, cf. fig. 18.*

Fig. 20. Detalje fra altertavlen, jfr. fig. 18, antagelig Hyrdernes tilbedelse (s. 3579). NE fot. 1990. - *Detail of the altar-piece (cf fig. 18), presumably the Adoration of the Shepherds.*

Fig. 21. Alterkalk fornyet 1750 af Anders Jensen Busted, Århus; bægeret tilføjet 1890 (s. 3582). NE fot. 1990. - *Chalice renewed 1750 by Anders Jensen Busted, Århus; the cup is from 1890.*

Altersølv. Alterkalk og disk, fornyet og forbedret 1750 af Århusguldsmeden Anders Jensen Busted, afet †altersæt skænket 1671. Nyt bæger fra 1890. Den 23 cm høje kalk (fig. 21) har fod og skaft ganske svarende til Røgens (s. 3554), af samme mester. Den samtidige knop er derimod glat, med spidsovalt tværsnit. På fodpladen ses to ens stempler for ovennævnte mester (Bøje 2, 1989, nr. 5929). Det store, glatte bæger er 1890 »forstørret« af J. P. Sørensen, Århus,¹⁴ der under den profilerede mundingsrand med graveret skriveskrift har gentaget indskriften fra det tidligere bæger samt tilføjet en ny: »Anno 1671 Den i Ianuarus (!) Foræret Chresten Pedersen og Anne Iens Datter udi Faare Denne Kalck og Dische til Spaarup Kiercke. / 1750 fornyet og forbedret af Deris Børne Børn. P. P. C. Hougaard. A. P. D. Forstørret 1890 af Greve Mogens-

Krag-Iuel-Vind-Frijs.« - *Dysken*, 13,4 cm i tv.m., er flad og glat, med spor af forgyldning på undersiden; midt på oversiden en rest af samme stempel som kalkens.

†Alterkalk og †disk, 1671 foræret af Chresten Pedersen og Anne Jensdatter (jfr. indskriften på den bevarede kalk samt gravsten nr. 2).

Oblatæske og *vinkande*, vistnok fra 1884,¹⁵ af porcelæn, fra Bing & Grøndahl, sorte, med guld kors og -kanter. En †alterkande nævnt 1844.¹⁵

Alterstager (fig. 22), fra o. 1585, svarende til stager fra bl.a. Skorup (s. 3383); tidligst omtalt i et inventarium 1739.³⁵ De er 36,5 cm høje, har lav, klokkeformet fod, profileret skaft med baluster over dobbelt cylinderled samt ret dyb lyseskål. Messinglysetornens spids er afbrudt på begge stager.

Syvarmet lysestage, med indskrift »1934«, en variant af Grundtvigstagen.

Messehagel, nyere, afrødt fløj med guldgalonerede kanter og kors. †*Messehagler*. 1766³⁷ fandtes en grøn hagel »med sølvgaloner i kors«. Ifølge de sporadiske kilder var anskaffet en ny 1855,¹⁵ og 1891 havde Sofia Landmark syet en hagel af silkefløj med guldgaloner.¹⁴

Alterskranke, svarende til Søbys (s. 3535) og ligesom denne fra 1866, men omlavet 1892 af snedker Würtz.¹⁴ Opstillet i halvbue foran alteret. Oprindelig egetræsmalet, nu gulbrun. †*Alterskranke*. 1828 omtales »rækværk« om knæfaldet.¹⁵

Døbefonten (fig. 23), romansk, af let rødlig granit, foden lidt lysere end kummen;⁴⁴ i alt 79 cm høj. Ifølge Mackeprang (Døbefonte s. 229, 233) har fonten visse lighedspunkter med de østjyske løvefontes Randersgruppe. Den forholdsvis store og brede kumme, 74 cm i tv.m. og 30 cm dyb, har et nu tilstøbt afløbshul. Den er udhugget med to par modstillede dyr i fladt relief, hvert par med fælles, kun 4 cm fremspringende mandshoved, 15 og 14 cm højt, med runde, hvælvede øjne, hvis øjenbrynsbuer forløber ned langs siderne af hovedet, så der nærmest dannes en hætte. Et langt, tyndt overskæg ses lige under næsen. Det største og mest omhyggeligt udførte hoved har ved bagkanten små, rudimen-

Fig. 22. Alterstage fra o. 1585 (s. 3582). NE fot. 1990.
- *Altar candlestick c. 1585.*

tære hårlokker (?). Dyrenes langstrakte, bagtil indsmalnende kroppe har løsthængende poter med lange kløer. Det ene sæt rygvendte dyr krydser halerne (hvoraf den enes ender i 8-tals-slyng, den andens nærmest i kors), det andet sæt lader halerne gå ned mellem benene og op foran kroppen, hvor de udbreder sig i en slags kædedusk. - Fontefoden har form som en lav base med tydeligt markerede hjørnesammenstød. Det lave skaft har kraftig vulst mellem to smalle. - I 1890'erne blev fonten flere gange renset.¹⁴ 1896 var den opstillet under korbuen i nord,⁴⁵ hvorfra den 1915⁴¹ flyttedes ud i koret, midt for alteret.

Dåbsfad af messing, leveret 1902 af A. Wilson, Århus.¹⁴ Den vanlige type bestående af en glat krave, 69 cm i tv., med profileret kant og i midten en udsparring til en løs skål, 26 cm i tv. Denne er forsynet med to diagonalstillede øskener med ringe.

†*Dåbsfade*. 1-3) Aftin. 1715 omtales et nyt fad, der 1733 karakteriseredes som ubrugeligt og ønskedes omstøbt.¹³ Formodentlig sket før 1739.³⁵ 1837 erstattet af et nyt.¹⁵ 4) Af messing, 1883, udført af blikkenslager P. Nielsen, Hammel.¹⁴

En †*dåbskande* af tin omtalt 1920.¹⁷

†*Fontelag*. 1702 fandtes et »lille, slet (dvs. glat) låg« til fonten.¹³ 1861 lavede snedker Würtz et »dække« hertil.¹⁴

Prædikestolen (fig. 26), rimeligvis færdiggjort »Anno / 1676 / den 28 / marti«, er udført af altertavlens billedskærer og bekostet af sammes givere. Den har fem fag, af eg, hvis storfelter helt udfyldes af Kristus som verdens frelser flankeret af de fire evangelister med deres tegn; foran rammeværket på hjørnerne står store frifigurer af apostle. Frise- og postamentfelter er næsten ens, alle prydet med omløbende tand-snit-tungeliste. Foran frisefremspringene sidder bøjleformede knægte med store diademhoveder støttende den forkroppede gesims, med bredt udfoldet æggestav. På postamentfremspringenes forsider ses påsatte, ens løvehoveder med ring i flaben. De kraftige hængestykker har form af barokkartoucher med hvælvet, liggende oval-

Fig. 23. Romansk døbefont (s. 3582). NE fot. 1990. -
Romanesque font.

Fig. 24. Våbener, 1677, for altertavlens givere Christian Fischer og Mette Harder, jfr. fig. 18 (s. 3579). NE fot. 1990. - *Coats of arms, 1677, of the donors of the altar-piece Christian Fischer and Mette Harder, cf fig. 18.*

felt, hvorpå den ovenfor nævnte dateringsindskrift, med reliefversaler.

Alle de groftskårne evangelist- og apostelfigurer har næsten ens ansigter og dragter, de førstnævnte navngivet på barokkartoucher under deres fødder, apostlene ved deres attributter. Storfelternes relieffigurer, alle siddende under baldakin, er fra øst: »S. Mateus (fig. 25), S. Marcus, Salvator (der har fået fornyet sin glorieskive, højre hånd, der antagelig oprindelig har været velsignende, og muligvis verdenskuglen,⁴⁶ der nok har tabt sit kors), S. Lucas (hvis symboldyr, løven, har mistet sit hoved), S. Iohanes«. Apostlene, alle med bog, er fra øst: Peter (fig. 25), Paulus (?), med fornyet højrehånd, den velsignende Johannes Døber, med lille Gudslam liggende på bogen, Mattias, med økse og Simon, med saven.

1895¹⁴ har snedker Würtz »tildels omgjort« prædikestolen og forsynet den med ny bærestolpe og bund.⁴⁷ Sandsynligvis i forbindelse hermed har man, muligvis fra et af postamentfelterne, fjernet den plade med givervåbner (fig. 27), der to år senere blev overført til altertavlen (se ovenfor). Også trappens drejede balustre stammer fra denne tid, derimod er den ret-

kantede bærestolpe atter fornyet 1966. - Prædikestolen er antagelig 1895 rensat for eventuelle oprindelige farvespor efterladt ved maler C. Andersens lakering af stolen 1887, med bronzeret på listerne.¹⁴ Opgangens balustre brungult egetræsådet.

En *†lydhimmel* er kun nævnt 1715.¹³

Stolestader, 1866,¹⁴ ganske svarende til Søbys (s. 3537) og som disse udført af snedker Würtz, til dels med anvendelse af ældre stoleværk.⁴⁸ En enkel, omlavet *gavl* (fig. 28), muligvis fra en *†herskabsstol*, med et topstykke, rimeligvis fra o. 1700, er nu oplagt på loftet. På den afrundede gavltop er anbragt en skjoldformet plade, der nederst bærer reliefversalerne »A B« under et våben, hvis konturer er skåret i relief, ligesom

Fig. 25. Udsnit af prædikestolen 1676, jfr. fig. 26, med apostelen Peter med nøglen og evangelisten Mattæus (s. 3584). NE fot. 1990. - *Detail of the pulpit 1676, (cf. fig. 26) with St. Peter, and St. Matthew the Evangelist.*

skjoldmærket, en brønd med hejseværk, samt hjelmtegnet, en væbnet arm. Stedet har rimeligvis tilhørt major Andreas Bornich til Farregård (jfr. *†*åben begravelse med *†*kisteplade). Gavlen er egetræsådet som det øvrige stoleværk; et underliggende farvelag er lysblåt. - Søren Abildgaard nævner 1771, at der på øverste *†stolestade* var et udskåret våben, som han skitserer: et skrådelt skjold uden farver og hjelmtegn. Ældre *†stoleværker* først omtalt 1702 i forbindelse med en reparation.¹³ 1730 blev opsat fire nye stole »i altergulvet«, dvs. koret, og de øvrige blev repareret.²¹ 1866 udførtes bæk til våbenhuset.¹⁴

Nyere *armstol* til præsten; af eg, med bladudskæring på kopstykket.

Degnestol (fig. 29), 1866¹⁴ udført af Würtz og opstillet østligst i søndre stolerække; svarende til bl.a. Søbys (s. 3538), men lidt enklere og (nu) uden låge mod prædikestolen. Egetræsådet.

Pengebøsser. To fattigbøsser af messing leveret af Wilson, Århus, »1902«,³⁰ som Søbys (s. 3538), står på ottekantede piedestaler svarende til Hammels (s. 3465) på hver side af indgangen. »De fattiges *†kirketavle*« er omtalt 1733,¹³ en *†tavlepung* nævnt i inventariene 1739³⁵ og 1766.³⁷ Nye *†tavlepunge* blev anskaffet 1837 og 1850, sidst kaldt »omgangstavle«.¹⁵

Orgelpulpitur i vest, fra »Anno 1935«, udført efter tegning af M. B. Fritz og søn.⁴⁹ Pulpituret, der kun er beregnet til orglet og eventuelle sangere, står frit i rummet på fire retkantede stolper mod midtgangen samt en ekstra i nordvesthjørnet, hvor opgangen er. På brystningen er skårne relieffer med religiøse motiver, udført af billedskærer Christensen, Farre.¹⁷

Orgel, 1935, med fem stemmer, bygget af A. C. Zachariasen, Århus. Disposition: Bordone 16', Principale 8', Rørfløjte 8', Salicional 8', Ottava 4'; oktavkoppel, svelle. Pneumatisk aktion, keglevindlade. Facaden, der er tegnet af arkitekterne for orgelpulpituret, er af ubehandlet fyr med attrappiber af sølvbronzeret zink, fordelt i tre felter. På vestpulpituret; spillebordet er placeret i orgelhusets sydside.

†Harmonium skænket til julen 1883 af gårdejer Søren Poulsen af Sporup.¹⁶ 1896 flyttedes det op i koret,¹⁴ men ønskedes fjernet 1916.¹⁴

Fig. 26. Prædikestol, skænket 1676 af altertavlens givere Christian Fischer og Mette Harder (s. 3583). NE fot. 1990. - *Pulpit, given 1676 by Christian Fischer and Mette Harder, the donors of the altar-piece.*

Fig. 27. Våbener, 1676, for Christian Fischer og Mette Harder (jfr. fig. 24 og 26), oprindelig fra prædikestolen, 1897 indsat i altertavlen (s. 3581). NE fot. 1990. - *Coats of arms of Christian Fischer and Mette Harder, 1676, (cf. fig. 24 and 26), originally on the pulpit, moved to the altar-piece 1897.*

Fig. 28. Topstykket af stolegavl fra o. 1700 med initialer muligvis for ritmester Andreas Bornich (s. 3584). NE fot. 1990. - *Finial of a bench-end from c. 1700 with initials, possibly of Andreas Bornich, Captain of Horse.*

Fig. 29. Degnestol 1866 (s. 3585). NE fot. 1990. - *Pew for the parish clerk 1866.*

Salmenummertavler, 1901,¹⁴ Frijsenborgs vanlige type, jfr. Søby; umalet eg, indskudsbrikkerne hvide med sortmalede tal. En *†*tavle med »søjler og løse numre« blev udført af Würtz 1866.¹⁴

Præsterækketavle, 1906,¹⁴ svarende til Røgens. Ophængt i nichen til den tilmurede norddør.

†Kirkestævnetafle, udført 1884 af Würtz.¹⁴

To ens *lysekroner* med graveret årstal »1939«,⁵⁰ barokkopier med otte grenede lysearme, hver bærende to lys.

Lysearm (fig. 30), o. 1600, af messing, med dobbelt tværarm rimeligvis fra 1700'erne, de »to piber« omtalt 1766.³⁷ I den flade arms to renæssanceslyng ses inderst en vinget kvindefigur, yderst en fantasiansigtsmaske. Den bærende arm har et dobbelt akantusblad både ved op-hængningen ved væggen og som midtled, armslyngenes udløbere er formet som spiraler. Den nyere, oo-svungne tværarm er rundere i formen og af lysere messing; over midtpunktet et lille kuglespir. De kraftige lysepiber og de store lyse-skåle er formodentlig nyere, muligvis fra den tidligere indretning til elektrisk lys, der fjernes 1866.

Opsat på triumfvæggens søndre del, nær kor-buevederlaget.

Klokke, »1920¹⁴ støbt af B. Løw & Søn, København«. Indskrift med reliefversaler i bånd omkring halsen; 80,5 cm i tv. *†Klokker*. 1) Ved klokkeskatten 1528/29⁵¹ afleveredes en klokke, der med »al jernfang« (ophængt) vejede 1½ skippund og 3 lispund (288 kg). 2) Nævnt i inventarierne 1739/40³⁵ og 1814,²³ begge gange »i tårnet«. Den var uden indskrift (jfr. nr. 3) og vejede 347 pund ved omstøbningen 1890.¹⁴ Allerede 1881 havde synet udtrykt ønske om anskaffelse af en stor klokke, da den lille ikke kunne høres tilstrækkeligt langt væk. 3) 1890, »Støbt i Aarhus. S. Frichs efterfølgere«. Klokken, der var omstøbt af nr. 2, vejede 425 pund¹⁴ og bar ifølge Uldall en indskrift, også omfattende den ovennævnte, lige over slagringen: »Aar 1890 lod Greve M. Krag-Juel-Vind-Frijs og Hustru Comtesse F. S. E. Danneskjold-Samsø denne Klokke omstøbe til Sporup Kirke. Den gamle Klokke var uden Indskrift.«⁵²

Fig. 30. Lysearm af messing, o. 1600 (s. 3586). NE fot. 1990. - *Candle bracket of brass, c. 1600.*

Under dens omstøbning 1920¹⁷ anvendtes en mindre klokke⁵³ anbragt i et »klokkestativ« på kirkegården.

Klokkestol, 1921.¹⁴

GRAVMINDER

Gravsten. 1) (Fig. 31), o. 1644, halvfigursten over Mogens Nielsen, som boede og døde i Fare 16•, • år gl., og hans hustru Maren Iens datter, født og død i Fare 1644, 54 år gl.

Ret nedslidt, gråhvid kalksten, 172x104 cm, med fordybet versalindskrift i et felt på stenens nedre halvdel. Den glatte ramme, der har hulkel ind mod figurafsnittet, afbrydes i hjørnerne af cirkler med siddende evangelister og deres tegn. Det frontale ægtepar vender ansigterne let mod hinanden og holder hænderne sammenlagt i bøn foran brystet. Manden, der har skulderlangt, bølget hår og kort fuldskæg, bærer bredtfoldet kappe med flad krave. Kvinden har fladpuldert hue, rund krave eller skulderslag og folderig kappe over plisseret skørt. I feltet mellem de nedre hjørnecirkler ses et kranium mellem symmetriske skjolde, hvorpå mandens initialer »MN« kan skelnes, mens kvindens er defekte. Både baggrunden her og for personerne er prik-hugget.

Stenen, der indtil kirkens hovedreparation o. 1866 lå »i gangen foran koret«,⁵⁴ blev ved denne lejlighed »henslængt« på kirkegården, men 1891¹⁴ indsat i norddørens udvendige niche.

2) (Fig. 32), 1673, halvfigursten over Christen Pedersøn, født i Fare og død der 16•, • år gl., med hustru Anne Iens daatter, født i Væt og død 16•, • år gl.; »levede i egteskab i • år«. Så og hans broder »velagte karl« Peder Pedersøn, født i Fare og død der 21. juni 1670, 65 år gl. »Gud gifve dennem en glædelig oc erefuld opstandelse. 1673.« (Jfr. alterkalk).

Rødlig kalksten, 162x107cm, indskriften, med fordybede versaler, stående i et glat bælte tværs over stenens nedre del. Partierne både over og under dette er forsænkede og udsmykningen her i relief. Inden for den glatte ramme er i hjørnerne cirkelfelter med de siddende evangelister og deres tegn, i barokkartoucher. Mellem de nedre ses forgængelighedens symbol, et kranium, mellem de øvre et højt krucifiks (repræsenterende opstandelseshåbet) der synes at hvile på hovedet af den afdøde broder. Denne er fremstillet som halv figur i midten, frontal og i bedestilling. Håret er skulderlangt, overskægget fint svunget, hageskægget spidst. Han bærer folderig kappe med flad, rund krave. Ægteparret, der står i trekvartfigur bagved ham, ses ligeledes i bøn, mandens ansigtstræk forekommer yngre, hans hageskæg er afrundet, kraven firkantet. Hans hustru bærer folderig kappe med skulderslag, under hendes hue anes det finere lin. Prikhugget baggrund. - Stenens tidligere placering er overensstemmende med nr. 1; 1891¹⁴ indmuret i niche i skibets vestmur, nær tårndøren.

En *åben begravelse* »i tårnet« omtales 1734 som »vedkommende regimentskvartermester Clement Fischer« (†1781),⁵⁵ af hvis familie der fandtes »en stor del lig«.²¹ 1768 noteres,⁵⁶ at der i begravelsen for den Fischerske familie, der havde skænket altertavlen og prædikestolen (s. 3579f.), tillige var »nogle af de gamle Friiser« (jfr. s. 3569). Begravelsen skal være nedlagt o. 1850-60 og de derværende kister nedgravet på kirkegården vest for kirken. 1893 blev rester af de »solide kister med storejernbeslag« opgravet

sammen med en (†)kisteplade af kobber, over Jytte Krag, †1693, med følgende, rekonstruerede indskrift:⁵⁷

[See Her Er La]gt Til Ro Ret Dyders Rene Tempel
[Welbyrdig JYTT]E K[R]AG, Dog Hun bar Dødsens
St[empel]
[Paa Ædle] Fædris Sted Gud Henne Livet G[af]
[Med Ædel Hu] Sin Gaard Sin Muld Hun Rystet [Af]
[Meer Ædelt Kjø]d Og Blod Ey Findis Skal En
St[amme]
[Meer Ædelig Af Sin]d Nep Fødis Kand En D[ame]
[... Ritme]ster BORNICH Hendis Tro A[ntager]
[Han Nu Ved Hen]dis Død Er Solt Til Sorrig[s Pla-
ger]
[En Datter Og En] Søn Hun Har Til Verden B[aarit]
[Ved Sønnens Fødsel] Blef Hun Fast Til Døden S[aa-
rit].«

Jytte Krag var ritmester Andreas Bornichs anden hustru, og både han selv, der døde 1717, og hans to andre hustruer, Johanne Christine Fischer, død mellem 1684 og -87, og Anne Margrethe Felthaus, død 1724, blev nedsat i begravelsen, der muligvis også har rummet flere andre medlemmer af familien.⁵⁷

En †begravelse i koret, nær kordøren, der 1814 ønskedes opfyldt, fordi gulvet her var sunket,²³ har formodentlig blot været en umuret grav, hvortil måske har hørt en af de ovenfor nævnte gravsten.

KILDER OG HENVISNINGER

Frijsenborg godsarkiv, Hammel: Skøde på Søbygård 1786. (Nr. 177). Syn over grevskabet efter Mogens Friis 1675 (Nr. 266). - *Ved embedet:* Synsprotokol 1862f. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Gammel Skanderborg amt i almindelighed s. 2874 samt forkortelser s. 2875. Fagordbog s. 15.

NM2: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker I, 1871 og 1899, s. 283. - *Præsteindb.* 1890 (gravsten). Indberetninger ved K. S. Deichmann 1883 (dåbsfad), F. Uldall: Beskrivelser af Kirkerne i Gjærn Herred, Århus Amt. 1899, s. 32, Aksel Skov og Aage Kristensen 1966 (†kalkmalerier), K. de Fine Licht 1967 (granitkvadre og sokkelsten), Vibeke Michelsen og Marianne Linnée Nielsen 1990 (inventar og gravminder).

Notebøger. *NM2:* S. Abildgaard IX, 1771, s. 37 (altertavle, †stolestade). Poul Nørlund VIII, [1925], s. 15-34 (bygning, inventar og gravminder). C. M. Smidt CXLI, udatt., s. 62f. (bygning og font).

Tegninger og opmålinger. *NM2:* Farvelagt tegning af kalkmaleri ved P. Rahbek 1900.

Fig. 31. Gravsten nr. 1, over Mogens Nielsen, Farre og hustru Maren Jensdatter, †1644 (s. 3887). NE fot. 1990. - *Tombstone no. 1, of Mogens Nielsen, Farre, and his wife, Maren Jensdatter, died 1644.*

Kgl. bygningsinsp. Århus: Korrespondance og tegninger siden 1934.

Litteratur: MeddÅrhSt. 1966, s. 61 og 1967, s. 47-49 (istandsættelse 1966). ØJyHjemst. XXXII, 1967, 150-52 (istandsættelse).

Historisk indledning ved Lars Bisgaard, beskrivelse af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen og orgel ved Ole Olesen. Engelsk oversættelse ved Jean Olsen. Redaktionen afsluttet 1991.

¹ DaMag. 4. rk. II, 42.

² LA Vib. Århus bispearkiv. Gjærn herredsbog (C 3. 1081).

³ Kronens Skøder.

⁴ Jfr. E. Egeberg: Silkeborg Slot III, 1924, s. 9ff.; desuden ovenfor, s. 3567, note 5.

⁵ Efter Mogens Friis' død 1675 afholdtes syn på kirken, Frijsenborg godsarkiv. Jfr. LA Vib. Århus bispeark. Kirker solgt på auktion 1691-1711 (C3. 1149).

⁶ Kronens Skøder 22. april 1722 og 26. april 1724.

⁷ LA Vib. Skbg. rytterdistrikt. Jordebogsekstrakter og arkivalier vedr. ændringer af godsets omfang 1719-69 (RGyt. 8. 9).

⁸ LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1776-79, f. 761 (B 24. 706).

⁹ Samme f. 828. Først 1802 (skøde 1803) indlemmedes kirken formelt i grevskabet. Samme 1804-05, f. 42 (B 24. 717).

¹⁰ Kanc.Brevb. 15. dec.

¹¹ Moltke: Runerne, s. 212f. og 231. Stenen dateres til tiden omkring år 1000; dens indskrift skal være: Thorkild Svidbalke rejste denne sten efter sin far Toke, som ...

¹² Ifølge DaAtlas, s. 215, lå der »i forrige tider« nogle gårde ved kirken, heriblandt præstegården, der som nævnt var »øde« 1567. 1661 anføres (note 2), at kirken (?) har jord på Farre mark. Overleveringen vil vide, at der strækker sig en løngang fra kirken til Farre hovgård, og at den hen over Sporupgårds marker giver sig til kende som en lav jordvold, Tang Kristensen: Danske Sagn III, nr. 568.

¹³ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3. 1166-76).

¹⁴ LA Vib. Godsarkiver. Frijsenborg kirkeresk. 1854-1922 (G 341. 395-459).

¹⁵ LA Vib. Provstearkiver. Hjelslev-Gjern hrd. Synsprot. 1826-1915 (C 32. 2-3).

¹⁶ LA Vib. Godsarkiver. Frijsenborg. Dok. vedr. kirkerne 1860-1923 (G 341. 463).

¹⁷ Synsprot. 1862ff.

¹⁸ Abrahamsen: Orientering, s. 57: 3,1°.

¹⁹ Jfr. Mogens Koch i Arkitekten LXV, 1963, s. 207.

²⁰ I kirkegårdsdiget ligger enkelte smigsten.

²¹ LA Vib. Ryttergodserne. Synsprot. for kirker i Skbg., Dronningborg og Kolding rytterdistrikter 1724-35 (G Ryt. 7. 1).

²² P. Rahbek nævner i et brev af 4. marts 1903 til NM, at han har fundet flere »sokkellignende sten med smukke, latinske bogstaver«. I det forgæves forsøg på læsning af denne indskrift har venligst medvirket bl.a. Anita Hansen, Søren Kaspersen, Iver Kjær, Marianne Linneé Nielsen, Jørgen Pedersen, Erik Skov og Gert E. Skov.

²³ LA Vib. Provstearkiver. Synsprot. for kirker og præstegårde 1803-19 (C 29F. 4).

²⁴ RA. Rtk. 1559-1660. Silkeborg len 1614-16.

²⁵ E. Egeberg: Silkeborg Slot I, 1923, s. 190.

²⁶ Samme, II, 1924, s. 172: S. Leth Danielsen: Oustrupgaard og dens Beboere gennem 400 Aar. Årb-ÅrhSt. XXXI, 1938, s. 21f.

²⁷ RA. DaKanc. Indk. breve og indlæg 1572-1650.

²⁸ Jfr. Kjeld de Fine Licht: Frijsenborgkirker, i Strejflys over Danmarks bygningskultur, 1979, s. 199-211.

²⁹ Over den falsede, rundbuede indgangsdør i sydsiden er et få skifter højt, rektangulært felt i råt mur-

Fig. 32. Gravsten nr. 2, 1673, over Christen Pedersen, Farre, hans hustru Anne Jensdatter og broder Peder Pedersen, Farre, †1670 (s. 3587). NE fot. 1990. - *Tombstone no. 2, 1673, of Christen Pedersen, Farre, his wife Anne Jensdatter and his brother, died 1670.*

værk med en længde lidt over portalens bredde. I dag er feltet tomt, men 1871 omtales en leverance på 15 støbte, otte tommer høje jernbogstaver. 1874 blev »fordybningen over døren malet« (note 14), jfr. lignende felter over samtidige indgange, f.eks.: Vitten, s. 1789, Folby, s. 1833 og Lading, s. 1852.

³⁰ Ingen omstændigheder bekræfter den i Trap, 1. udg. bragte omtale af aphis.

³¹ Frijsenborg godsarkiv, Hammel. Syn over grevskabet efter Mogens Friis.

³² Brev af 5. okt. 1900 fra Rahbek til NM; jfr. farvelagt tegning af samme, i NM.

³³ Jfr. kalkmalerier i Århus domkirkes søndre korsarm, 1. fag fra nord (ovenfor s. 436), samt Voldby (Randers amt) og Ulfborg (Ringkøbing amt).

³⁴ Jfr. Lise Gotfredsen, Hans Jørgen Frederiksen: Troens billeder. Romansk kunst i Danmark, Herning 1987, s. 331.

³⁵ LA Vib. Århus bispearkiv. Rgsk. f. rytterdistrikternes kirker 1716-23 (C 3.2439).

³⁶ Kartun, dvs. katun, er et lærredsagtigt bomuldstøj måske med påtrykt farvemønster.

³⁷ RA. Rtk. Rgsk. 1660-ca. 1848. Skbg. rytterdistrikts rgsk. 1739-67 (279-85).

³⁸ På bagsiden intet spor af eventuelle vinger således som på figurerne på Skannerup-tavlens storvinger.

³⁹ Jfr. det københavnske segl, der er fælles for fasbindere, vinhandlere og -tappere, se C. Nyrop: Danske Haandværkerlavs Segl, 1897, s. 16f. med fig. 78.

⁴⁰ Jfr. Faderen, Thomas Clemensen Fischers våben; se note 26, s. 8ff.

⁴¹ LA Vib. Godsarkiver. Frijsenborg. Afskrifter af synsforretninger over kirker 1888-1920 (G 341.461).

⁴² Om Mette Harder, se note 26, s. 65ff. Efter C. F.s død giftede hun sig med en apoteker J. Kirchoffi København og omkom ved Sophie Amalienborgs brand 1689. Hendes løve-våben omtales i E. Dam: De danske Apotekers Historie, I, 1925, s. 528-32.

⁴³ Venligst meddelt telefonisk af lensgrevinde Irene Wedell, Frijsenborg.

⁴⁴ På mundingsfladen er modstillede, svage spor efter låg eller fad?

⁴⁵ Ifølge fot. i NM.

⁴⁶ Uheldig defekt og en plet midtpå er vildledende.

⁴⁷ Også 1866 havde stolen fået ny fod m.v. (note 14).

⁴⁸ De omlavede stole talte da 31 (note 14).

⁴⁹ Pulpituret opstillet og skænket af snedkermester A. M. Jensen, Farre (note 17).

⁵⁰ Givet af provst Wistoft (note 17).

⁵¹ RA. Rtk. Rgsk. til 1559. Fortegn. over indkrævede klokker 1528-29 (4. 1529).

⁵² Den usædvanlige tilføjelse om den omstøbte klokke nr. 2 skyldes formodentlig kirkeejerens svar til provsten, at den ingen indskrift havde, og at der intet mærkeligt var ved den, da provsten foreholdt ham cirkulæret af 20. apr. 1889, efter at kirkeejereren havde undladt at meddele, at klokken var sendt til omstøbning. Korresp. i NM.

⁵³ Antagelig den reserveklokke, der 1898 var leveret fra Bochum, og hvis betaling blev fordelt på de 25 kirker under Frijsenborg. (LA Vib. Godsarkiver. Frijsenborg. Rgsk. f. kirkerne i grevskabets ndr. del 1883-99 (G 341.393)).

⁵⁴ Præsteindb. 1890.

⁵⁵ Clemen Fischer var eneste søn af Anne, en datter af Clemen Thomasen Fischer (broder til mundskænken Christian Fischer; jfr. altertavle og prædikestol). Clemen Fischer var 1. gang gift med Johanne Bornich, en datter af ritmesteren (jfr. †stolegavl og †åben begravelse med †kisteplade); begge er begravet i Gødvad kirke, Viborg amt. Se note 26, s. 158f. og R. Bastrup: Major Andreas Bornich og hans tre Hustruer. 1677-1717, i ÅrbÅrhSt. XVI, 1923, s. 64ff., især s. 75, samt PersHistT. VI, 1885, s. 67ff.

⁵⁶ DaAtlas IV, 215, jfr. HofmFund. II, 1758, s. 55: »een deel af Friiserne«.

⁵⁷ Se Bastrup (note 55), s. 71f., der har rekonstrueret verset.

SUMMARY

Sporup Church is ashlar-built and dates from the beginning of the 13th century. About 1500 vaults were put up in the chancel and nave. Several changes were made to the fabric during a restoration 1865-67, when the tower was also added.

A Romanesque font enriched with lion carvings is the only object pre-dating the Reformation. Some altar candlesticks from about 1600

are preserved, as well as a rare bracket candlestick, possibly a north German import. Striking features of the interior are the Baroque altarpiece and pulpit, 1676-77, both by the same wood-carver and donated by the prosperous Glückstadt vintner and royal cup-bearer, Christian Fischer of Silkeborg Castle and his wife, Mette Harder. The pews were fitted after the church was extensively restored in 1866.

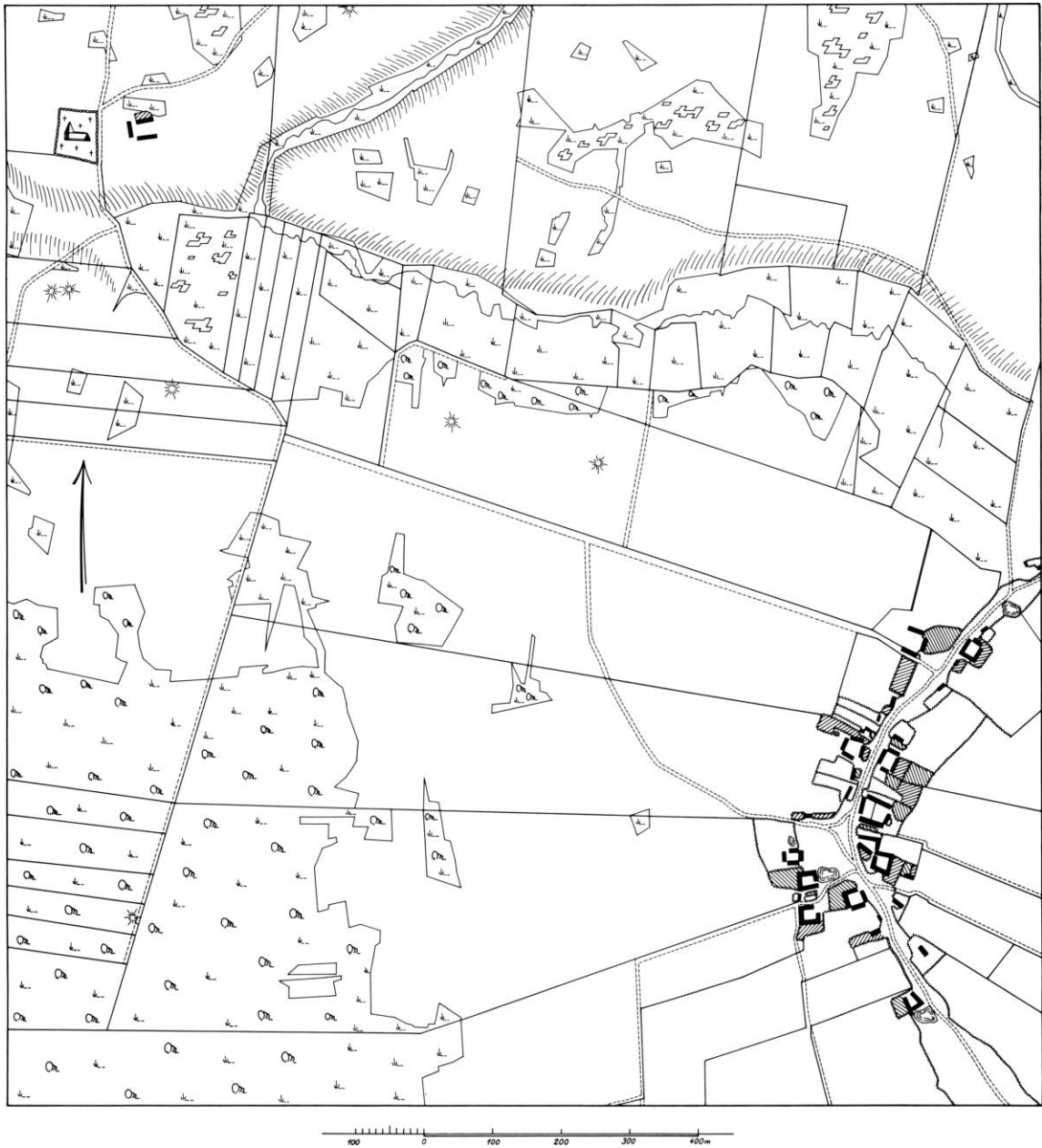

Fig. 33. Udsnit af matrikelkort over Farre bys jorder, 1:10000. Målt 1776 af Frederik Wesenberg, rettelser medtaget til 1842. Sporup kirke foroven til venstre. Kopieret 1990 af Jørgen Wichmann. - Map of the area south and east of the church.